

Ми вважаємо, що встановлений порядок визначення суб'єктів судово-експертної діяльності спотворює сам інститут судової експертизи й порушує принцип незалежності судово-експертної діяльності.

Для відновлення довіри до інституту судової експертизи, на нашу думку, неправильно встановлювати якісь кваліфікаційні характеристики для інших фахівців (експертів) і «пристосовувати» норми Закону до таких суб'єктів (як-от: унесення відомостей про таких осіб до відповідного Реєстру, визначення рівня освіти таких фахівців, обумовлення форми документа, який оформлюють за результатами їхньої діяльності, тощо).

Ми наполягаємо на необхідності розмежування змісту й сутності судової експертизи та несудової експертизи як іншого виду експертної діяльності та приведення у відповідність нормативно-правових актів України про судову експертизу.

Перелік джерел посилання

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 04.09.2023).
2. Клименко Н. І. Судова експертологія: курс лекцій : навч. посіб. Київ, 2007. 528 с.
3. Антонюк П. Є., Щербанюк Д. В. Фахівці як суб'єкти судово-експертної діяльності. *Інновації в криміналістиці та судовій експертизі* : мат-ли міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 25.11.2021). Київ, 2021. С. 89—91.
4. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства України від 08.10.1998 р. № 53/508 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 04.09.2023).

**Окремі тактичні основи отримання біологічних зразків особи
за умови примусового їх відібрання**

Андрій Антошук,

канд. юрид. наук, доц., Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5088-4372>, e-mail: antoshchuk2015@gmail.com

Лариса Басюк,

Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна

Із наукових позицій розглянуто окремі тактичні прийоми, які доцільно застосовувати на кожному з етапів отримання біологічних зразків особи за умови примусового їх відібрання.

Ключові слова: зразки для експертизи; біологічні зразки; тактичний прийом; примусовий порядок.

**Specific Tactical Foundations for Obtaining Biological Samples
from an Individual under Compulsory Collection Conditions**

Andrii Antoshchuk, Larisa Basuk

From a scientific perspective, certain tactical techniques that are advisable to apply at each stage of obtaining biological samples from an individual under compulsory collection conditions are examined.

Keywords: samples for examination, biological samples, tactical technique, compulsory procedure.

Усебічне й повне застосування сучасних наукових і технічних напрацювань у практичній діяльності зі збирання, оцінювання й перевірки доказів є запорукою підвищення ефективності розслідування кримінальних правопорушень органами досудового розслідування України та направлення до суду для ухвалення справедливих рішень. Одним із таких засобів є отримання біологічних зразків особи за умови примусового їх відібрання, процедуру якого чітко не унормовано та практикою не напрацьовано. Саме тому правоохоронні органи для отримання зразків мають використовувати

комплекс тактичних прийомів для отримання доказів, не порушуючи прав людини. Тактична комбінація підготовчого етапу примусового відібрання біологічних зразків особи містить сукупність тактичних прийомів, спрямованих на переконання слідчого судді, суду в необхідності винести ухвалу про примусове відібрання біологічних зразків особи без присутності особи, зразки якої планується відібрати, а також на максимальне зменшення часового проміжку між зверненням до суду з відповідним клопотанням і винесенням ухвали.

На наше переконання, саме такий підхід до підготовчого етапу забезпечить можливість планування проведення примусового відібрання біологічних зразків особи та розслідування загалом.

Щодо робочого етапу примусового відібрання біологічних зразків особи, то вважаємо, що, незважаючи на наявність ухвали слідчого судді, суду на примусове відібрання зразків, оптимальною лінією поведінки слідчого, прокурора є спрямованість на схилення особи до добровільного надання біологічних зразків.

Так, С. Г. Качурін пропонує такі тактичні прийоми для налагодження психологічного контакту з особою, зразки якої планують отримати: бесіда на вільну тему; позитивна оцінка громадських, особистих, професійних якостей особи; висловлення співчуття й розуміння стану підозрюваного; з'ясування умов перебування особи у слідчому ізоляторі тощо [1, с. 83].

Водночас В. І. Галаган і О. В. Козак вважають, що запропонований С. Г. Качуріним тактичний прийом використання переконання у формі наказу є нелогічним, оскільки поняття «наказувати» протирічить за своєю сутністю поняттю «переконувати» [2, с. 163]. Ми погоджуємось у цьому разі з В. І. Галаганом та О. В. Козак і вважаємо, що переконання із застосуванням різних способів впливу на особу (окрім наказу) можна вважати тактичним прийомом — засобом криміналістичної тактики, який передбачає добровільне виконання особою певних дій, що збігаються з інтересами суб'єкта розслідування (за наявності вибору виду поведінки). Якщо вплив на особу відбувається у формі наказу, то не йтиметься про вільний вибір особою виду поведінки: виконання наказу буде вимушеною дією, а невиконання — порушенням запропонованих умов, тобто протидією.

Ми погоджуємось з П. Є. Антонюк, що, пропонуючи особі надати необхідні біологічні зразки добровільно, слідчий, прокурор мають чітко роз'яснити особі або її захисникові, що саме передбачає механізм примусу та в який спосіб його буде реалізовано в разі відмови особи добровільно надати необхідні зразки. Так, пропонувано вдатися до деталізації уявного перебігу цієї процесуальної дії, зазначивши, скількох працівників спецпідрозділу залучено до її проведення, які вони мають повноваження щодо обмеження особи тощо. П. Є. Антонюк акцентує увагу на тому, що така деталізація не повинна мати погрозливий характер, а визначає її мету винятково як інформування особи про некомфортність і невідворотність такої дії в разі її примусового характеру. В окремих випадках більш раціональним є вплив на особу через її захисника — учасника провадження, до якого у підозрюваного, свідка або обвинуваченого підвищений ступінь довіри порівняно зі слідчим, прокурором. Водночас, як зазначає П. Є. Антонюк, пропозиція про добровільне надання зразків буде переконливішою за умови здійснення рекомендованих організаційних заходів, що підтверджують неминучість застосування механізму примусу [3, с. 38].

Ми погоджуємось, що після інформування про невідворотність примусу і демонстрування готовності слідчого, прокурора до примусового відбирання зразків більшість осіб погодиться на добровільне їх надання.

Якщо після застосування тактичної комбінації, спрямованої на переконання особи щодо добровільного надання біологічних зразків, вона підтвердила своє незгоду добровільно надати біологічні зразки, застосовують легітимний примус, і біологічні зразки відбирають примусово, якщо це не стосується зразків почерку, голосу й мовлення.

Перед застосуванням до особи примусу слідчий, прокурор обов'язково мають чітко інструктувати співробітників спеціальних підрозділів поліції, яких залучено до проведення цієї слідчої (розшукової) дії. Такий інструктаж проводять на підготовчому етапі, ще до переконання особи надати біологічні зразки добровільно.

У процесі такого інструктажу слідчий, прокурор мають чітко окреслити:

- мету слідчої (розшукової) дії, що проводиться, і вид біологічних зразків особи, які планується відібрати;
- мету залучення співробітників спеціальних підрозділів поліції;
- межі застосування примусу, зокрема застосування заходів фізичного впливу та спеціальних засобів, обумовлених метою слідчої (розшукової) дії;
- особу, яка віддаватиме команди співробітникам спеціального підрозділу (або сам суб'єкт проведення слідчої (розшукової) дії, або особа з-поміж залучених співробітників спеціального підрозділу поліції);
- процедуру відібрання конкретних біологічних зразків;
- обмеженість співробітників спеціального підрозділу щодо вчинення самостійних дій, які не відповідають командам, або виходять за їх межі.

Якщо примусове відібрання біологічних зразків особи пов'язане з її оголенням, то залучені співробітники спеціального підрозділу повинні бути однієї статі з особою, біологічні зразки якої відбираються.

Подібний інструктаж необхідно провести також зі спеціалістом, якого залучають до відібрання біологічних зразків особи для надання безпосередньої технічної допомоги.

Визначальним чинником, яким, на нашу думку, повинні керуватися слідчий, прокурор під час організації та проведенні примусового відібрання біологічних зразків особи, є безпека для всіх учасників цієї слідчої (розшукової) дії.

Саме з метою убезпечити учасників слідчої (розшукової) дії слідчий, прокурор повинен:

- вибрати відповідне місце примусового відібрання біологічних зразків особи (державна спеціалізована установа, що здійснює судово-експертну діяльність; медичний заклад; кімната для проведення слідчих (розшукових) дій за місцем розташування органу досудового розслідування; приміщення медичної частини в місцях тимчасового тримання тощо);
- визначитися щодо кола необхідних учасників із урахуванням виду біологічних зразків, що відбираються;
- забезпечити відповідні умови відібрання біологічних зразків особи (стерильність, освітлення, гігієну, повагу до честі й гідності особи тощо);
- забезпечити надійні науково-технічні та спеціальні засоби;
- забезпечити умови для належного зберігання відібраних біологічних зразків;
- забезпечити надання необхідної допомоги учасникам слідчої (розшукової) дії, якщо виникне така необхідність.

Так, наприклад, ігнорування прокурором окремих зазначених аспектів у разі примусового відібрання біологічних зразків особи під час розслідування вбивства українського журналіста Олеся Бузини 2016 р. призвело до виникнення певного суспільного резонансу [4], який надалі поставив під сумнів результати висновку експерта, зробленого у процесі дослідження відібраних зразків.

Прокурор провів відібрання крові підозрюваних не в медичному закладі, застосував примус не лише до осіб, зразки яких відбиралися, а й до їхніх адвокатів, не розділив відібрання зразків у двох осіб на дві різні процесуальні дії тощо [5].

Наведений приклад яскраво демонструє необхідність дотримання запропонованих криміналістичних рекомендацій щодо тактичного забезпечення примусового відібрання біологічних зразків особи для експертизи.

Перелік джерел посилання

1. Качурін С. Г. Системи тактичних прийомів відібрання експериментальних зразків почерку та підписів. *Право України*. 2007. № 7. С. 81—85.
2. Галаган В. І., Козак О. В. Процесуальний порядок і тактика отримання зразків для експертизи у кримінальному провадженні України : монографія. 2-ге вид., перероб. та допов. Краматорськ, 2015. 224 с.
3. Антонюк П. Є. Організаційно-тактичні аспекти примусового відбирання біологічних зразків у особи в кримінальному провадженні. *Криміналістичний вісник*. 2017. № 1 (27). С. 38. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/16430/1/Visnik_1-27-2017-34-39.pdf (дата звернення: 10.08.2023).
4. У підозрюваних у вбивстві Бузини у «найменш інвазивний спосіб» відбирали біологічні зразки / Конфлікти і закони. 12.07.2016. URL: <https://k-z.com.ua/ukrayna/38686-u-pidozryuvanikh-u-vbivstvi-buzini-u-najmensh-invazivnij-sposib-vidbirali-biologichni-zrazki> (дата звернення: 10.08.2023).
5. Медики: у Медведька і Поліщука безліч травм після «допиту» / Українська правда. 13.07.2016. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/07/13/7114652/> (дата звернення: 10.08.2023).

**Призначення та проведення експертизи матеріалів і засобів
відео- та звукозапису під час розслідування втручання
в діяльність захисника або представника особи**

Андрій Антошук,

канд. юрид. наук, доц., Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5088-4372>, e-mail: antoshchuk2015@gmail.com

Діна Русанівська,

Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна

Виокремлено перелік питань і завдання, які необхідно розв'язати у разі призначення та проведення експертизи матеріалів і засобів відео- та звукозапису під час розслідування втручання в діяльність захисника або представника особи.

Ключові слова: експертиза матеріалів і засобів відео- та звукозапису; діяльність захисника; втручання в діяльність; спеціальні знання.

**Appointment and Execution of Forensic Audio-Video Examination in Investigating
Interfering Offences Against Legal Representatives' Actions**

Andrii Antoshchuk, Dina Rusanivska

This article has outlined the scope of aims and issues to be resolved for the appointment and execution of forensic examination during investigating interfering offences against legal representatives.

Keywords: audio-video devices and audio files forensic examination; legal representative's acting; interference; specialized knowledge.

Спеціальні знання тісно пов'язані із застосуванням науково-технічних і техніко-криміналістичних засобів. У Кримінальному процесуальному кодексі України (далі — *КПК України*) про спеціальні знання йдеться у ст. 71 («Спеціаліст») і у ст. 242 («Підстави проведення експертизи»), де зазначено, що експертизу проводить експертна установа, експерт або експерти, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту у випадках і порядку, передбачених ст. 244 КПК України, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання [1].

Водночас у науковій літературі немає однозначної відповіді на питання про форми використання спеціальних знань у процесі розслідування втручання в діяльність